

Slavko Tadić

JASNO I RAZGOVETNO MIŠLJENJE O POLITIČKIM STVARIMA

(Ljubomir Tadić, *Politički leksikon*, Zavod za izd. udžbenika, Beograd, 1996, str. 339.)

Politički leksikon akademika i filozofa Ljubomira Tadića je suma višedecenijskog rada i plodnih istraživanja autora na području filozofije politike, prava i srodnih disciplina. Obim od 339 stranica moramo da svedemo na polovinu, budući da je Tadićeva *summa* odštampana samo na desnoj polovini stranice, dok je leva polovina ostavljena čitaocu da, eventualno, pismeno vodi dijalog s autorom. Možda je to izraz pažnje prema stručnom čitaocu, a verovatnije je u pitanju pijetet duhu politike utemeljenom na verovatnom i mogućem a ne na apodiktičkim i asertoričkim stavovima.

Pošto sklopimo korice ove omalene knjige otežale od duhovnosti, naš osnovni utisak je da smo dobili neku vrstu biblije političke kulture na našem jeziku. U najmanjem *vademecum*, ne samo za laike, nego, usudujemo se da utvrdimo, i za eksperte.

U ontogenezi svake ličnosti, pogotovo u malim narodima, politička kultura se stiče sporo i teško, ako se uopšte ukoreniti. Jedan od agenasa političke kulture može da bude ova knjiga kao kreata *opuscula*. Tadićev Leksikon je praznik domaće nauke o politici, leksikografije posebno. Njegov davni, a samo delimičan prethodnik je majušni *Rječnik filozofskih pojmova* Branka Bošnjaka (Naprijed, Zagreb, 1973, str. 43; 1989, str. 78). Naš osnovni utisak i sud potkrepićemo ukazivanjem na impresivnu analitičnost nekoliko važnih pojmova, među tri stotine, koji su obrađeni u Leksikonu.

U odrednici "autoritet", etimološkim grananjem korena *auctoritas*, odnosno *augeo*, dobijamo suprotne pojmove auto-

ritativnosti i autoritarnosti. Dok prvi pojam označava pozitivnu, gornju mogućnost u obavljanju nekog posla, kao i nužno pedagoško "zlo", autoritarnom karakteru pričinjava sado-mazohističko zadovoljstvo kada se pokorava autoritetu. Iz autoriteta, dakle, ishode opozitivni: sloboda i tlačenje.

Pojam autonomije objašnjen je u njegovoj sublimnoj mogućnosti - etičkoj, po meri prvog i prvog filozofa morala I. Kanta.

O "neprinudnoj prinudi boljeg argumenta" (J. Habermas) čitajte u instruktivnoj belešci o "argumentu". Argumentacija može biti nagovor retora, ali i matematička veština izvođenja dokaza ili demonstracije.

"Ateizam" može biti antički (u doba rimskih careva jedno vreme su među ateiste spadali i hrišćani), potom medievalni i najposle, prosvetiteljski.

Pod odrednicom "društvo", smisaono strukturisano delovanje čoveka objašnjeno je posredstvom skupa pojmova: društveni položaj, uloga, norme, sankcija, kao i društveni pokret, kriza, promena.

U objašnjenju pojma "demokratije" implicirano je antičko, prirodno pravno, liberalno, totalitarno i savremeno shvatanje. Znatan deo ovoga je i ekspliciran.

"Elita" - u XVII veku je označavala robu izuzetne finocē; potom je vezivana za udarne vojne jedinice i više redove plemstva, da bi tek s radovima V. Pareta, krajem XIX veka, prodrila u sociologiju. U njoj je nastala tradicionalna teorija s apelativom na boga, plavu krv i nasleđstvo. Nova teorija elita temelji se na učinku i doprinosu funkcionisanju (post)indu-

strijskog društva. U elitarnu tradiciju uključen je i Lenjinov "narodni tribun" koji uglavnom manipuliše narodom i lako postaje autokrata.

Najduža odrednica obrađuje "moć" i srodne pojmove.

Državljanin postaje "građanin" ako je njegovo učešće u političkom životu čin svesne odluke.

Ma koliko bilo potčinjeno crkvi, s jedne strane, i državi, s druge, "racionalno prirodno pravo" je važna humanistička tradicija Evrope, počev od Renesanse: država je sredstvo ljudskog opstanka, nikako samosvrha. Građanin je izvor i utoka vlasti. Demokratski pokreti, od revolucija do raznih oblika građanske neposlušnosti, osporavaju legalnost u ime legitimnosti, da bi se država promenila i vratila u čvrste ustave demokratije. Svakojaka varvarija može da se zaodene ruhom legaliteta. Zato je prirodno pravo visoka norma za tzv. pozitivno zakonodavstvo i njegove političke derivate.

"Legitimnost" i legitimacija je trajan problem vlasti kao takve. Maks Veber tvrdi da je svakoj moći u državi, pa čak i svakoj životnoj šansi uopšte, neophodno da se opravda. Legitimnost ima političko značenje sve dok vlast odozgo uspeva da gradi saglasnost podvlašćenih odozdo, bilo izričitu ili prećutnu. Težište ovog pojma pomera se u ekonomiju kada država uspeva da izađe iz sfere ubeđivanja građana, recimo putem državnih medija, i da se oslanja na evidenciju svojih učinaka u području stabilnog rasta životnog standarda.

"Istorija" može biti shvaćena kao prošlost, zatim kao celina bića koja se menja u vremenu, ali i kao tradicija, izbor iz žive prošlosti po meri svake generacije.

Pojam "interesa" se može promišljati na tri nivoa: prvo, kao sazajno vodeći interes (Habermas) u filozofiji i nauka; drugo, kao pravni pojam opšteg i partikularnog interesa u državi; i treće, na personalnom nivou zadovoljavanja različitih potreba.

U odrednicama "država" i "pravna država" ova druga je određena kao nega-

cija autoritarnih i totalitarnih država i svih sistema vlasti koji "počivaju na samovolji vladajućih". U pravnoj državi potentati, vojska, policija i drugi priteživaoci moći i vlasti su u granicama prava. Pravo štiti slobodu državljana, tako da razvijeni oblici pravne države prelaze u demokratsku državu s načelom narodne suverenosti.

U objašnjenju pod odrednicom "diktatura" uključene su sve promene pojma, počev od rane rimske republike, preko Julija Cezara i Napoleona III, do Musolinija, Hitlera, Lenjina i Staljina.

Odrednica "antisemitizam" je briljantan sinopsis drevne predrasude usmerene, pre svega, protiv Jevreja a ne protiv Semita uopšte - počev od prolemejskog Egipta pa do Hitlerovog holokausta.

"Buržoasko društvo" (*societas civilis*) je do Hegela i Marksa tumačeno kao *res publica* u političkom omotaču na temelju skućenog zanatstva i kućne radinosti. Razmahom industrije, tržišta i pokretne privatne svojine, bude s furije privatnih interesa koje dovode i do potonuća mnogih državljana u otuđenost i postvarenje.

Da je autoer "Političkog leksikona" po vokaciji filozof, svedoči artikulacija svake odrednice ponaosob, a od svih možda ponajbolje one o slobodi, robi, otuđenju, postvarenju, manipulaciji, pravdi....

Tadićeva profinjena analitičnost kao da sledi *dictum* Rene Dekarta, oca Moderne: *clara et distinctae cogitare*. Drugi Francuz, E. Munije, kaže: "Politika nije sve, ali je u svemu."

Moguća zamerka ovom izuzetnom leksikonu svodi se na primedbu zbog izostavljanja nekih važnih pojmova nauke o politici, kao što su: polis, etika, makijavelizam, odnos ciljeva i sredstava, pragmatizam... Verujemo da će ovaj nedostatak biti otklonjen u novom, proširenom izdanju. Do tada, autoru i izdavaču ovog pionirskog Leksikona dugujemo zahvalnost i pozdrav: *vivat, crescat, floreat!* Kao što slobodu asociiramo sa svetlošću, tako ova kreata knjiga obdelava krhku biljku demokratije u tami naših nepravila.